

Atvinna og atvinnustefna hins opinbera í dreifbýli: Reynsla kvenna og karla á sunnanverðum Vestfjörðum

Sigurbjörg K. Ásgeirsdóttir
Fjölbrotaskóla Snæfellinga

Þorgerður Einarsdóttir
Háskóla Íslands

Útdráttur: Í greininni er fjallað um atvinnu og atvinnuuppbyggingu í dreifbýli, hvernig hún horfir við íbúum á landsbyggðinni og hvaða áhrif hún hefur á stöðu kynjanna. Seinni hluta síðustu aldar einkenndust aðgerðir stjórnvalda af tilraunum til að bregðast við samdrætti í landbúnaðarframleiðslu, of stórum skipastóli og minnkandi afla. Margt bendir til þess að skammtímasjónarmið og skortur á heildarstefnumótun og langtíma-markmiðum hafi hamlað árangri á þessu sviði. Í greininni er fjallað um atvinnustefnu stjórnvalda í ljósi reynslu kvenna og karla á sunnanverðum Vestfjörðum, sem skilgreindir eru sem „varnarsvæði“ í búsetuþróun. Fram kemur að hin opinbera atvinnustefna hefur orðið mörgum á landsbyggðinni dýrkeypt og tortryggni gætir gagnvart stjórnvaldsaðgerðum. Karlar hafa bitra reynslu af stórtækum uppbyggingaráformum stjórnvalda í einstökum atvinnugreinum meðan konur telja sig eiga erfiðara uppdráttar en karlar hvað varðar styrki og stuðning. Enda þótt kveðið hafi verið á um jafnréttissjónarmið í opinberri stefnumótun síðan í lok síðustu aldar hafa atvinnuskapandi aðgerðir ekki tekið mið af mismunandi aðstæðum og möguleikum kvenna og karla. Brýnt er að atvinnu- og byggðastefna byggist á vel ígrunduðum langtímasjónarmiðum og taki mið af kynja- og jafnréttissjónarmiðum.

Lykilorð: Atvinnustefna ■ stjórnvaldsaðgerðir ■ dreifbýli ■ kynjahalli
jafnrétti ■ Vestfirðir

Abstract: The article addresses employment and employment policies in rural areas. We explore men and women's employment opportunities in rural areas, and whether it has gendered consequences. During the last decades policy making in rural areas has been characterized by attempts to respond to reductions in agricultural production and reduced fishing. Long term policy has been lacking and short term measures have been pursued without sufficient preparation and concern for long term effects. The article discusses the experience of men and women's employment opportunities in the South Westfjords, which turned out to be a painful experience. There is scepticism towards public governance, men have bitter experiences of grandiose plans and activities encouraged by the government whereas women consider themselves discriminated against regarding support and financing. Although gender equality has been a part of public policy for a long period these measures have not taken gender into account. It is important that employment policy and rural policy is well informed and receptive to gender perspectives.

Keywords: Employment policy ■ public governance ■ rural areas ■ gender imbalance
gender equality ■ Westfjords

Inngangur

Allir voru komnir til vinnu klukkan 6 á morgnana, og var unnið til klukkan 8 á kvöldin ... Síðan var fiskurinn borinn út á börum og báru oftast saman karlmenn og stúlkur, en þá var, eins og oft hefur verið, mikið ósamræmi í kaupum karla og kvenna. Þá vann og eldra fólk og unglingar að því að breiða fiskinn á reitina.

Þessari mynd bregður Viktoría Bjarnadóttir upp af vinnudegi á Bíldudal í endurminningum sínum frá miðri síðustu öld (Anna Sigurðardóttir, 1985, bls. 405-406). Á Íslandi höfðu landsmenn reitt sig á landbúnað og sjósókn um aldir. Þetta tók að breytast um miðja tuttugustu öld þegar byggð lagðist af í afskekktari sveitum og þorp og kaupstaðir tóku að myndast. Stjórnvöld hófu að móta byggða- og atvinnustefnu til að bregðast við atvinnusamdrætti og beina atvinnulífinu í ákveðinn farveg. Lengi var saga fólksflutninga og atvinnu sögð frá sjónarhóli karla (Curran o.fl., 2006; Sinke, 2006). Tilvitnunin hér í upphafi, sem sótt er í rit Önnu Sigurðardóttur, *Vinna kvenna* (1985), vitnar um víðtæka atvinnuþátttöku kvenna hér á landi sem þá fyrst var farið að gefa gaum fyrir alvöru. Kynjasjónarmiða gætir nú einnig í auknum mæli í atvinnu- og byggðastefnu en kynjahalli á landsbyggðinni er eitt helsta einkenni fámennari byggðarlaga í nútímasamfélögum (Berglund, Johansson og Molina, 2005; Dahlström, 1996; Þóroddur Bjarnason og Kjartan Ólafsson, 2014). Markmið þessarar greinar er að skoða stefnu stjórnvalda í atvinnu- og byggðamálum eins og hún birtist í opinberum gögnum og jafnframt hvernig framkvæmdin horfir við konum og körlum í dreifbýli á sunnanverðum Vestfjörðum sem hafa reynslu af stefnunni. Sunnanverðir Vestfirðir eru áhugaverðir í þessu samhengi. Þar hefur verið viðvarandi fólksfækkun um árabil og svæðið skilgreint sem „varnarsvæði“. Samgöngur á sunnanverðum Vestfjörðum hafa lengi verið erfiðar, ekki eru heilsárssamgöngur milli fjölmennustu svæða innan landshlutans og vegalengdir eru miklar og erfiðar yfir veturinn, með tilheyrandi afleiðingum fyrir atvinnu og þjónustu. Leitað er svara við eftirfarandi spurningum:

Hvernig birtist stefna stjórnvalda í atvinnumálum í dreifbýli síðustu áratugi? Hefur hún miðað að stuðningi við tiltekna atvinnugreinar og, ef svo er, hvaða sjónarmið hafa legið þar að baki?

Hver er reynsla kvenna og karla af atvinnu og atvinnumálum í dreifbýli á Vestfjörðum og hvaða merkingu leggur fólk í reynslu sína? Er reynsla kynjanna mismunandi og, ef svo er, að hvaða leyti?

Bakgrunnur og fræðileg sjónarmið

Atvinnuhættir og opinber stuðningur við þá eru mikilvægir áhrifaþættir í byggðaþróun og kynjatengslum (Berglund, Johansson og Molina, 2005). Atvinnustefna er stefnumótun stjórnvalda til þess að móta almenna umgjörð um efnahagslífið og beina því í ákveðinn farveg. Atvinnustefna og afleiðingar hennar eru nátengdar þróun byggðar. Að halda landinu í byggð var lengi kjörorð stjórnmalamanna hérlendis hvar í flokki sem þeir stóðu, enda þótt ekki væru alltaf skýrar hugmyndir og framtíðarsýn þar að baki. Byggðavandinn var löngum skilgreindur sem brottflutningur fólks úr dreifbýli í þéttbýli. Stefna stjórnvalda í byggðamálum fólst að miklu leyti í því að stofna sjóði sem úthlutuðu fé til ákveðinna atvinnugreina. Þannig urðu til fjölmargir sjóðir sem studdu við iðnað, sjávarútveg og landbúnað. Markmið þeirra var meðal annars að lána fé til fyrirtækja en ekki var alltaf ljóst hvaða kröfur voru gerðar til þeirra um skilvirkni eða arðsemi (Gunnar Helgi Kristinsson, Halldór Jónsson og Hulda Þóra Sveinsdóttir, 1992). Meðal almennra breytinga undanfarna áratugi má nefna

víðtæka atvinnuþátttöku kvenna auk félagslegra breytinga henni tengdar. Búsetubreytingum fylgir gjarnan að konum fækkar meira í dreifbýli en körlum og aldurssamsetning breytist þannig að eldra fólk verður hlutfallslega fleira en yngra fólk. Þessi þróun á við um fjölmörg lönd í hinum iðnvædda hluta heimsins (Leibert og Wiest, 2016) og hún á ekki síst við um samfélög á norðurslóðum (Dahlström, 1996; Rasmussen, 2009).

Kynjahalli í dreifbýli

Kenningar um kynjamun í fólksflutningum hafa reynt að greina ástæður fyrir „karlvæðingu“ (e. *masculinization*) hinna dreifðu byggða (Leibert, 2016, bls. 267). Leibert og Wiest (2013) ræða helstu kenningar um kynjaða fólksflutninga og telja nýklassískar kenningar algengastar en þær leggja áherslu á hagræna áhrifaþætti, svo sem að einstaklingar leitist við að hámarka eigin hag með brottflutningi. Þegar um kynjamun er að ræða merki það að ávinningur af brottflutningi sé meiri fyrir það kyn sem flytur fremur, t.d. að konum sem flytjast burt bjóðist hærri laun en þeim buðust í heimabyggðinni. Leibert og Wiest segja kenningar um tvískiptan vinnumarkað (e. *dual labour market*) horfa til kerfislegra þátta vinnumarkaðarins þannig að þeir sem flytja úr dreifbýli hafi lágt menntunarstig, jaðarstöðu eða búi við atvinnuleysi í heimabyggðinni og hækki því félagslega stöðu sína á nýja staðnum óháð því hvaða störf eru í boði. Þar sem konur geri minni kröfur en karlar, og séu sveigjanlegri, hafi þær ríkari tilhneigingu til að flytjast brott. Í heimabyggð séu aftur á móti fleiri hefðbundin karlastörf og störf sem krefjast litillar formlegrar menntunar en meiri verklegrar færni, sem henti körlum betur (Leibert og Wiest, 2013).

Nýleg rannsókn Johanssons (2015) í Norður-Svíþjóð staðfestir mikilvægi vinnumarkaðsaðstæðna en sýnir að nauðsynlegt er að rýna betur í kerfislæg mynstur og blæbrigði vinnumarkaðsaðstæðna til að finna áhrifavalda sem standa að baki kynjahallanum. Þar skiptir samspil aldurs og kyns meginmáli. Kynjaskekkjan, sem er mest meðal fólks undir 25 ára aldri, er rakin til þess að konur leita burt eftir menntun og fjölskylduvænni atvinnutækifærum (Johansson, 2015). Í sömu átt benda niðurstöður Leiberts í nýrri rannsókn á ungu fólki (18-35 ára) í Austur-Þýskalandi og „flóttanum“ frá karllægum samfélögum og í samfélög með menningarlega fjölbreytni, en þær virðast sýna að félagstengsl og nýjar áskoranir séu að minnsta kosti jafn mikilvægur áhrifaþáttur og atvinna. Hagrænar, kerfislegar aðstæður séu, með öðrum orðum, aðeins hluti sögunnar (Leibert, 2016, bls. 277).

Þetta er í samræmi við þær innlendu og alþjóðlegu rannsóknir sem sýna að þau kynjahlutverk sem almennt einkenna nútímasamfélög, með tilheyrandi valdatengslum, hafa grundvallaráhrif þegar fólksflutningar eru annars vegar og þar skipta atvinnutækifæri höfuðmáli. Ákvarðanir um að flytjast brott eða vera um kyrrt eru iðulega teknar í stærra samhengi kynjatengsla og kynbundinna væntinga til einstaklinga, fjölskyldna og stofnana (Curran o.fl., 2006). Sýnt hefur verið fram á mikilvægi þess að taka fjölskylduaðstæður og innri dýnamík í fjölskyldum með í reikninginn til að skilja áhrif verkaskiptingar og hugmyndafræði þegar fólksflutningar og hreyfanleiki eru annars vegar (Chant, 1998). Ef möguleikar kvenna takmarkast við heimilisstörf og móðurhlutverk kjósa margar þeirra að flytjast burt enda þótt þeirra bíði láglaunastörf í þéttbýli (Jürges, 2006; Leibert og Wiest, 2013).

Hér á landi er þróunin sú sama og erlendis, þ.e. að brottflutningum úr fámennari byggðalögum fylgir aukinn kynjahalli. Rannsókn Ingólfs V. Gíslasonar og Kjartans Ólafssonar (2005) sýnir að konur eru fjölmennari en karlar meðal þeirra sem flytjast brott og þær eru líklegri til að tileinka sér nýja þekkingu og aðlaga sig breyttum aðstæðum (sjá einnig Berglund, Johanson og Molina, 2005). Vinnumarkaður landsbyggðarinnar hefur því ýtt undir byggðaröskun. Eins og erlendis virðast konur hér á landi mennta sig burt af landsbyggðinni (Anna Kristín Gunnarsdóttir, 2009). Þá hafa rannsóknir sýnt að í íslenskum sveitum og

sjávarbyggðum eru stúlkur líklegri en drengir til að vilja flytjast á brott úr heimabyggðarlaginu (Seyfrit, Bjarnason og Olafsson, 2009).

Konur standa verr að vígi en karlar í íslenskum landbúnaði í félags- og efnahagslegu tilliti. Karlar eru oftast skráðir fyrir búum og tengjast þeim oftast fjölskylduböndum. Hefðbundin hlutaverkaskipan einkennir gjarnan fjölskyldubúskap sem gerir ólaunaða vinnu lítt sýnilega og eru konur síður ánægðar en karlar með búsetuskilyrði sín (Hjördís Sigursteinsdóttir og Guðbjörg Linda Rafnsdóttir, 2009; Magnfríður Júlíusdóttir o.fl., 2009). Konur eru í miklum minnihluta þeirra sem hafa stofnað landbúnaðarfyrtæki frá árinu 1969 eða 11% (Sigríður Elín Þórðardóttir og Anna Lea Gestsdóttir, 2015). Þær hafa umtalsvert lægri laun en karlar í landbúnaði, vinna þeirra er oft talin „heimilisstörf“ frekar en bústörf (bls. 6) og þær eru innan við fjórðungur þeirra sem koma að stefnumótun svo sem á Búnaðarþingi, í stjórnnum búnaðarsambanda, í búgreinasamböndum og í hagsmuna- og áhugafélögum (Sigríður Elín Þórðardóttir og Anna Lea Gestsdóttir, 2015).

Rannsóknir á konum í sjávarbyggðum og sjávarútvegi hafa sýnt að framlag þeirra er umtalsvert. Þær hafa löngum verið meginvinnuafli fiskvinnslunnar en haft þar lægra metin og lægra launuð störf en karlar. Þær hafa tekið þátt í rekstri smærri og stærri útgerða en ekki á eigin forsendum heldur í gegnum eiginmenn eða önnur fjölskyldutengsl. Hlutur þeirra er lítt sýnilegur og vanmetinn og þær koma ekki að stefnumótun í atvinnugreininni (Guðbjörg Linda Rafnsdóttir, 2004).

Opinber atvinnustefna

Á fyrri hluta 20. aldar var meginstefna ríkisstjórna á Íslandi að auka framleiðslu í landbúnaði. Upp úr 1970 varð ljóst að sú stefna gengi ekki til lengdar, framleiðsla landbúnaðarafurða var of mikil fyrir innanlandsmarkað og útflutningur skilaði litlum tekjum. Verkefni stjórnmalamanna næstu áratugi var að draga úr offramleiðslu á landbúnaðarafurðum (Gunnar Helgi Kristinsson, Halldór Jónsson, Hulda Þóra Sveinsdóttir, 1992). Í stjórnarsáttmála ríkisstjórnar Alþýðubandalags, Alþýðuflokks og Framsóknarflokks frá 1978 sagði um atvinnu- og byggðamál að framleiðsla landbúnaðarafurða ætti að miðast við innanlandsmarkað og stefnt skyldi að hagræðingu og endurskipulagningu atvinnugreina. Á sama tíma, á árunum upp úr 1970, hafði skuttogaravæðing hafist í sjávarútvegi. Landhelgin var færð út í 50 mílur árið 1972 og aftur 1975 í 200 mílur. Þar með var tekin stefna á að Íslendingar sætu í framtíðinni einir að veiðum í landhelginni. Bjartýnin eftir útfærslu landhelginnar varð þó skammlíf og í október árið 1975 gaf Hafrannsóknastofnun út skýrsluna *Ástand fiskistofna og annarra dýrategunda á Íslandsmiðum og nauðsynlegar friðunaraðgerðir innan íslenskrar fiskveiðilandhelgi*, sem í daglegu tali var kölluð „svarta skýrslan“ (Arni M. Mathiesen, 2005; Hafrannsóknastofnun, 1975).

Ríkisstjórnin sem tók við völdum í febrúar 1980, undir forystu Gunnars Thoroddsen með þátttöku Alþýðubandalags, Framsóknarflokks og nokkurra þingmanna Sjálfstæðisflokks, mótaði atvinnustefnu í skugga „svörtu skýrslunnar“ og einhæfs atvinnulífs. Í stjórnarsáttmála var kveðið á um alhliða átak til eflingar íslenskra atvinnuvega með því að auka framleiðni, framleiðsluverðmæti og fjölbreytni atvinnulífsins. Það skyldi gera með eflingu rannsóknar- og þróunarstarfsemi á íslenskum auðlindum. Þar sagði ennfremur að langtímastefna um iðnþróun skyldi mörkuð og rannsóknar- og leiðbeiningarstarfsemi í landbúnaði í auknum mæli beint að nýjum búgreinum, svo sem fiskeldi og loðdýrarækt (Þjóðviljinn, 1980). Á 9. áratugnum var vandi sjávarútvegsins orðinn brýnni en fyrr. Ríkisstjórn Framsóknarflokks og Sjálfstæðisflokks, sem sat frá 1983 til 1987, áréttaði í stjórnarsáttmála að tafarlaugar ráðstafanir þyrfti til þess að mæta rekstrarvanda sjávarútvegsins. Ítarlega yrðu kannaðir möguleika þess að auka hagkvæmni í útgerð og vinnslu og í landbúnaði yrðu nýjar búgreinar tilgreindar og stærri hluti fjarveitinga til landbúnaðarins skyldi renna til þeirra (Tíminn, 1983).

Ríkisstjórnir sátu stutt á árunum 1987 til 1991 en atvinnustefna þeirra var svipuð hvað varðar atvinnusköpun í dreifbýli. Í stjórnarsáttmála ríkisstjórnar Alþýðuflokks, Framsóknarflokks og Sjálfstæðisflokks, sem sat frá 1987 til 1988, var svipuð stefna og áður í landbúnaði. Í sjávarútvegi átti að endurskoða hvernig og hverjum veittar væru veiðiheimildir, hvort þær yrðu alfarið bundnar við skip og hvernig mætti taka meira tillit til byggðasjónarmiða í fiskveiðistefnu (Morgunblaðið, 1987). Ári seinna, eða 1988, tók við önnur ríkisstjórn Alþýðubandalags, Alþýðuflokks, Framsóknarflokks og Samtaka um jafnrétti og félagshyggju og 1989 bættist Borgaraflokkurinn við. Í stefnuyfirlýsingu þeirrar ríkisstjórnar var ekki sérstakur kafli um landbúnað og sjávarútveg heldur fjallað almennt um atvinnumál (Tíminn, 1988).

Orkufrekur iðnaður kom til skjalanna með ríkisstjórn Sjálfstæðisflokks og Alþýðuflokks, sem sat frá 1991 til 1995, með byggingu álvers á Keilisnesi. Dregið skyldi úr miðstýringu, forræði eigin mála átti að flytja í heimabyggð og stefnt skyldi að mótun sjávarútvegs- og landbúnaðarstefnu sem sátt yrði um. Áfram var lögð áhersla á uppbyggingu orkufreks iðnaðar í ríkisstjórn Sjálfstæðisflokks og Framsóknarflokks, sem sat frá 1995 til 2007, en samkvæmt stjórnarsáttmálum hennar var stefnt að aukinni fjölbreytni atvinnulífs og útflutningsgreina, og eflingu lítilla og meðalstórra fyrirtækja og frumkvöðla í atvinnulífinu sem byggðu á menntun og þekkingu. Í stefnuyfirlýsingu ríkisstjórnar Sjálfstæðisflokks og Samfylkingar, sem tók við 2007, sagði að sköpuð yrðu kjörskilyrði fyrir áframhaldandi vöxt, útflutning og útrás íslenskra fyrirtækja, auk eflingar hátækniiðnaðar og umhverfis sprotafyrirtækja (Stjórnarráð Íslands, 2007).

Þrátt fyrir ásetning ríkisstjórna frá 1995 um að dregið yrði úr ríkisumsvifum var ráðist í gerð Kárahnjúkavirkjunar og byggingu álvers á Reyðarfirði, að töluverðu leyti vegna atfylgis stjórnmalamanna. Þetta voru umfangsmeiri framkvæmdir en áður höfðu þekkt og á sama tíma var hafin stækkun álversins á Grundartanga. Tilgangur hagstjórnar er annars vegar að stuðla að sem bestu umhverfi fyrir viðvarandi hagvöxt og hins vegar að dempa þær sveiflur sem verða í efnahagslífinu vegna utanaðkomandi skella. Þessar aðgerðir stuðluðu ekki að hagvexti til lengri tíma heldur juku þvert á móti hættu á skammtímasveiflum (Rannsóknarnefnd Alþingis 2010, bindi 1). Stóriðjuframkvæmdir þessarar ríkisstjórnar byggðust m.a. á þeirri stefnu að efla atvinnutækifæri og sporna gegn byggðaröskun. Þarna voru hins vegar sköpuð hefðbundin karlastörf á landsbyggðinni enda þótt atvinnuleysi væri hærra meðal kvenna (Þorgerður Einarsdóttir og Gyða Margrét Pétursdóttir, 2010).

Hrunið í október 2008 breytti landslagi stjórn mála og skilyrðum atvinnulífs á einni nóttu. Ríkisstjórn Samfylkingar og Vinstri grænna, sem tók við vorið 2009, vildi beita sér fyrir mótun heildstæðrar atvinnustefnu, byggðri á jafnræði atvinnugreina, jafnrétti kynjanna, heilbrigðum viðskiptaháttum og grænni atvinnuuppbyggingu í samræmi við hugmyndafræði sjálfbærrar þróunar (Stjórnarráð Íslands, 2009). Í stefnuyfirlýsingu ríkisstjórnar Framsóknarflokks og Sjálfstæðisflokks frá 2013 var svo lögð áhersla á menningartengda ferðaþjónustu og að áfram yrði stuðst við félagsleg, byggðatengd og atvinnutengd úrræði í stjórnun fiskveiða. Landbúnaður var þar sagður ein af mikilvægustu atvinnugreinum framtíðarinnar og vildi stjórnin gera honum kleift að nýta þau sóknarfæri sem framundan væru (Stjórnarráð Íslands, 2013).

Allar ríkisstjórnir Sjálfstæðisflokks og Framsóknar frá 1995 til 2007 sögðust í stjórnarsáttmálum sínum stefna að sem víðtækastri sátt um fiskveiðistjórnunarkerfið (Stjórnarráð Íslands, 2003). Ríkisstjórn þessara flokka, sem sat frá 2003 til 2007, sagði að auðlindir sjávar væru sameign og það skyldi bundið í stjórnarskrá. Undir það var tekið í stefnuyfirlýsingu Sjálfstæðisflokks og Samfylkingar (Stjórnarráð Íslands, 2007). Svipað ákvæði var einnig að finna í stjórnarsáttmála ríkisstjórnar Samfylkingar og Vinstrihreyfingarinnar–græns framboðs, sem einnig sagði úthlutun aflaheimilda ekki undir nokkrum kringumstæðum mynda eignarrétt

eða óafturkallanlegt forræði einstaka aðila yfir heimildunum. Í þjóðaratkvæðagreiðslu um tillögur Stjórnlagaráðs árið 2012 vildu 74% kjósenda að í nýrri stjórnarskrá yrði náttúru- auðlindir sem ekki eru í einkaeign lýstar þjóðareign (Innanríkisráðuneytið, 2012). Þá má nefna að ríkisstjórn Framsóknarflokks og Sjálfstæðisflokks, sem tók við völdum 2013, hafði það í stefnuyfirlýsingu sinni að unnið yrði að endurskoðun stjórnarskrárinnar og að lögð yrði áhersla á ákvæði um þjóðareign á auðlindum (Stjórnarráð Íslands, 2013).

Atvinnustefna og kynjasjónarmið. Það er fyrst á 10. áratug síðustu aldar sem kynjajafnréttissjónarmið rötuðu inn í opinbera stefnumótun í atvinnumálum. Stuðningur við atvinnusköpun var lengst við sjávarútveg, landbúnað og iðnaðarframleiðslu, en það eru greinar þar sem hlutfallslega fáar konur hafa rekið fyrirtæki (Iðnaðar- og viðskiptaráðuneyti, 1998). Fyrir þann tíma höfðu kynjasjónarmið aðeins í undantekningartilvikum verið nefnd í stjórnarsáttmálum í tengslum við atvinnumál. Sem dæmi má nefna að árið 1988 voru kynjasjónarmið tilgreind í stjórnarsáttmála nýrrar ríkisstjórnar, sem vildi gera sérstakt átak til að „auka fjölbreytni í atvinnumálum kvenna á landsbyggðinni“ (Tíminn, 1988, bls. 6).

Hugmyndin um samþættingu kynja- og jafnréttissjónarmiða (e. *gender mainstreaming*), sem síðar varð lausnarorð í jafnréttismálum, kom til skjalanna í alþjóðaumræðu á 9. áratug síðustu aldar. Árið 1998 var einmitt ákvæði í framkvæmdaáætlun ríkisstjórnarinnar í jafnréttismálum um að unnið yrði að því að samþætta jafnréttissjónarmið opinberri stefnumótun og ákvarðanatöku (Alþingistíðindi, 1998). Í þessum sama anda samþykkti sú ríkisstjórn sem tók við völdum 1995 og sat til 1999 að sjónarmið jafnréttis yrðu fléttuð inn í alla þætti stefnumótunar, ákvarðana og aðgerða á vegum ríkisins (Alþingistíðindi, 2001). Áratug síðar var kynjasamþætting lögboðin með jafnréttislögum frá 2008 og með því átt við „að skipuleggja, bæta, þróa og leggja mat á stefnumótunarferli þannig að sjónarhorn kynjajafnréttis sé á öllum sviðum fléttað inn í stefnumótun og ákvarðanir þeirra sem alla jafna taka þátt í stefnumótun í samfélaginu“ (Alþingistíðindi, 2008, bls. 1). Eftir hrunið 2008 voru kynjatengsl mikið til umræðu í samfélaginu og ríkisstjórnin sem tók við vorið 2009 vildi að áhrif kvenna í endurreisninni yrðu tryggð og að kynjasjónarmið yrðu höfð að leiðarljósi í aðgerðum til atvinnusköpunar (Stjórnarráð Íslands, 2009).

Jafnréttissjónarmið hafa einnig verið sérstakur áhersluþáttur í starfi Byggðastofnunar um nokkurra ára bil. Í markmiðum stofnunarinnar er m.a. tilgreint að efla skuli atvinnustarfsemi kvenna og kveður stefna stofnunarinnar á um að kynjasjónarmið skuli samþætt allri áætlanagerð, verkefnum og rannsóknum (Byggðastofnun, 2010). Þá hafa jafnréttis- og kynjamál verið nefnd í byggðaáætlunum síðari ára. Í Byggðaáætlun 2006–2009 er fjallað um stuðning við atvinnurekstur kvenna með ráðgjöf og námskeiðum og lögð áhersla á að stöðkerfi atvinnulífs verði aðgengilegra fyrir konur (Alþingistíðindi, 2006). Byggðastofnun telur að margvíslegar ástæður séu að baki kynjahalla í dreifbýli, svo sem að viðmið og gildi samfélagsins meti starfsemi sem menningarlega er tengd körlum hærra en þá sem tengist konum, svo sem hefðbundin störf í sjávarútvegi, landbúnaði og mannvirkjagerð. Jafnframt kemur fram að menntaðar konur kjósi síður að búa á landsbyggðinni vegna fábreytts vinnumarkaðar og lægri launa (Elín Gróa Karlsdóttir, 2012). Í Byggðaáætlun 2014–2017 er enn gert ráð fyrir að rannsaka eigi orsakir búferlaflutninga og hvaða áhrifaþættir ráða búsetuvali kynjanna (Alþingistíðindi, 2014).

Atvinnustefna í framkvæmd

Almennt er svo litið á að stefna sé mörkuð með lagasetningu eða ákvörðun stjórnvalda sem fagfólk og stofnanir síðan framfylgi (Sigurbjörg Sigurgeirsdóttir, 2006). Fyrirheit í stjórnarsáttmálum eru hins vegar eitt og pólitískar ákvarðanir og framkvæmd stefnu er annað, því útfærsla og framkvæmd hugmynda er ekki alltaf í samræmi við yfirlýsta áherslu í stjórnarsáttmálum. Hér á eftir verður fjallað um hvernig atvinnustefnan birtist í reynd í

loðdýrarækt og fiskeldi, sjávarútvegi og ferðaþjónustu. Jafnframt verður vikið að því hvort og hvernig hugað hefur verið að kynjasjónarmiðum.

Um miðbik tuttugustu aldar einkenndist íslenskt samfélag af miklum afskiptum stjórn-
málamanna með tilheyrandi fyrirgreiðslupólitík og byggða- og kjördæmaþrýstingi. Keppnin
um valdaaðstöðu var mikil á kostnað hins pólitíska forystuhlutverks við opinbera stefnumótun
(Gunnar Helgi Kristinsson, 1994). Undir lok síðustu aldar fjaraði undan hugmyndinni um bein
afskipti af atvinnurekstri, en meira í orði en á borði. Þrátt fyrir að fyrirgreiðsla hafi minnkað
er leið á tuttugustu öldina þurfti þó stundum að bjarga einhverjum atvinnugreinum eða
byggðarlögum. Samband stjórn mála við hagsmunasamtök var oft og tíðum sterk. Um þetta
atriði sagði Steingrímur Hermannsson, fyrrverandi forsætisráðherra, í ævisögu sinni:

Þetta eru kjöraðstæður fyrir öflug hagsmunasamtök. Ráðuneytin hafa ekki roð við þeim
þegar verst lætur. Þannig getur eiginlegt vald og stefnumótun færst úr höndum löggjafar- og
framkvæmdavalds til þeirra sem mest eiga í húfi. Kannski kom þetta best fram þar sem
öflug atvinnugreinasamtök voru annars vegar, í stefnumótun í landbúnaðar- og sjávar-
útvegs málum (Dagur B. Eggertsson, 1999, bls. 285).

Loðdýrarækt og fiskeldi. Þegar ljóst var orðið um miðjan sjöunda áratug síðustu aldar að
draga þyrfti úr framleiðslu kindakjöts og mjólkur komu refarækt og fiskeldi til sögunnar, eins
og fram kemur hér að framan. Fyrstu refirnir voru fluttir inn 1979 og var loðdýrarækt nefnd í
stjórnarsáttmála árið 1980 (Þjóðviljinn, 1980). Reyndar hafði minkarækt verið stunduð áður
en lagðist af um 1950 og árið 1969 var loðdýrarækt aftur heimiluð en með ströngum skil-
yrðum (Alþingistíðindi, 1969). Loðdýrarækt var lítil framan af og yfirleitt ekki stunduð
samhliða hefðbundnum búskap en það breyttist með rýmkuðum reglum árið 1981 (Alþingis-
tíðindi, 1981a). Stefán Valgeirsson þingmaður, sem mælti fyrir frumvarpinu, tilgreindi
sérstaklega að frumkvæðið kæmi frá hagsmunasamtökum: „[B]ændasamtökin fóru þess á leit,
að komið yrði í gegnum þingið frumvarpi til laga um loðdýrarækt“ (Alþingistíðindi, 1981b,
bls. 4449). Árni Gunnarsson þingmaður hafði uppi varnaðarorð um óvissu í arðsemi greinar-
innar, m.a. mikilvægi þess að fóðurstöðvar væru staðsettar í nágrenni loðdýrabúa: „Ég skil
mjög vel að bændur sjái þarna nokkra ljósglætu í þeim erfiðleikum sem að þeim steðja núna.
En erfiðleikarnir gætu orðið miklu meiri ef ekki yrði farið varlega af stað“ (Alþingistíðindi,
1981c, bls. 4662). Seinna kom á daginn að rekstrarvandi fóðurstöðvanna átti töluverðan þátt í
því að loðdýraræktin gekk illa, eins og fram kemur hjá viðmælendum hér á eftir.

Fiskeldi, sem kveðið var á um í stjórnarsáttmála 1980, varð lausnarorð í stjórn mála-
umræðu á árunum fyrir 1990 og átti að koma til þar sem hefðbundinn landbúnaður var að
dragast saman. Fiskeldi hafði verið stundað í litlum mæli upp úr 1950, aðallega til að ala seiði
til að sleppa í ár en lax- og silungsveiðar höfðu frá aldaöldi verið taldar til hlunninda. Árið
1970 var lögum breytt og Ingólfur Jónsson landbúnaðarráðherra talaði um „nútimafiskrækt“
sem sérstaka framleiðslugrein sem gekk út á eldi fisks til neyslu (Alþingistíðindi, 1970, bls.
861). Áður höfðu nokkrir þingmenn lagt fram þingsályktunartillögu, sem Alþingi samþykkti,
um athugun á því hvernig fiskeldisstöðvar hentuðu best íslenskum bændum sem aukabúgrein.
Þeir töldu ráðlegt að byrja smátt, til að mynda í sveitum, og jafnvel nýta vinnuafl unglunga og
barna við hin „geðfelldu störf“ sem sinna þarf í fiskirækt (Alþingistíðindi, 1967, bls. 396).
Árið 1986 var svo lögð fram þingsályktunartillaga um eflingu fiskeldis sem búgreinar á
bújörðum og hnykkt á mikilvægi leiðbeiningar og þess að byrja smátt (Alþingistíðindi,
1986a). Á sama þingi lagði Björn Dagbjartsson fram þingsályktunartillögu um rannsókn- og
tilraunastöð í fiskeldi og undirstrikaði mikilvægi rannsókna og tilrauna (Alþingistíðindi,
1986b). Áhugi á laxeldi jókst, fiskeldisstöðvum fjölgaði mjög mikið og gríðarmikil fram-
leiðsluaukning átti sér stað. Áætlanir um uppbyggingu gengu þó ekki eftir. Rekstur eldis-

stöðvanna gekk illa, sjúkdómar herjuðu á eldisfiskinn, fjárfestingar skiluðu sér ekki og tapið var mikið (Valdimar Ingi Gunnarsson, 2004; Benedikt Jóhannesson, 2006). Í fiskeldi og loðdýrarækt reyndist boginn hafa verið spenntur alltof hátt og mörg hinna nýju fyrirtækja römbuðu fljótlega á barmi gjaldþrots, segir í úttekt Byggðarannsóknastofnunar og Hagfræðistofnunar frá árinu 2003 (Byggðarannsóknastofnun og Hagfræðistofnun, 2003). Á allra síðustu árum hefur fiskeldi gengið í endurnýjun lífdaga og árið 2016 er það orðið ein af uppistöðunum í atvinnuuppbyggingu á sunnanverðum Vestfjörðum.

Sjávarútvegur. Bjartsýnin í kjölfar skuttogaravæðingarinnar og útfærslu landhelginnar varaði stutt, eins og áður sagði, og „svarta skýrslan“ 1975 setti umræðuna í nýjan farveg. Staðfest var að fiskistofnar væru ofveiddir skipastóllinn of stór, og að óheft sókn í fiskistofna kringum landið gengi ekki (Hafrannsóknastofnun, 1975). Frá og með árinu 1978 var í stjórnarsáttmálum talað um að takmarka veiðar án þess að það væri sérstaklega útfært (Gunnar Helgi Kristinsson, Halldór Jónsson og Hulda Þóra Sveinsdóttir, 1992). Nokkrar breytingar voru gerðar á stjórn fiskveiða, til að mynda með svokölluðu skrapdagakerfi, en það varð ekki til að draga úr sókninni (Forsætisráðuneytið, 2000). Árið 1983 var kvóta-fyrirkomulag við stjórnun fiskveiða tekið upp (Alþingistíðindi, 1983a) enda þótt enginn flokkur hafi haft það á stefnuskrá sinni (Halldór Jónsson, 1990). Í framsöguræðu Halldórs Ásgrímssonar sjávarútvegsráðherra með frumvarpinu kom fram að frumkvæðið kæmi frá helstu hagsmunasamtökum í sjávarútvegi og Fiskipingi (Alþingistíðindi, 1983c). Strax kom fram gagnrýni á fyrirhugað kerfi og sagði þingmaðurinn Guðmundur Einarsson m.a.: „[É]g tel að [kvótinn] muni skapa jafnmörg vandamál og hann leysir. Við erum að tala um aðgerð sem getur gert menn ríka eða örsnauda með einu pennastriki“ (Alþingistíðindi, 1983b, bls. 1642). Framsal aflaheimilda var síðan lögfest árið 1990 (Alþingistíðindi, 1990) þar sem heimilað var að flytja aflaheimildir á milli skipa í þeim tilgangi meðal annars að „stýra veiðum á fiskistofnum við strendur landsins ásamt því að hámarka arðinn af nýtingu fiskistofna“ (Sjávarútvegs- og landbúnaðarráðuneytið, 2010, bls. 34). Fáar aðgerðir stjórnvalda hafa haft jafn mikil áhrif og verið jafn umdeildar á síðustu áratugum og kvótakerfið. Viðskiptaráð Íslands telur „margar byggðir hafa borið skarðan hlut frá borði vegna hagræðingar og tækniþróunar í greininni undanfarinn áratug sem hefur falið í sér fækkun skipa, fiskverkana og starfa“ (Viðskiptaráð Íslands, 2011, bls. 4). Þrátt fyrir áratugalangar deilur og þreifingar er enn engin sátt í sjónmáli í málaflöknum.

Ferðaþjónusta. Ferðaþjónusta var ein af þeim greinum sem átti að koma í stað atvinnusamdráttar og byggðaröskunar og fór vægi hennar í umræðunni vaxandi á tíunda áratug síðustu aldar (Byggðastofnun, 1993). Einn angi hennar hefur eflst í dreifbýli en það er menningartengd ferðaþjónusta. Í skýrslunni *Menningartengd ferðaþjónusta*, sem gefin var út af Samgönguráðuneytinu árið 2001, segir meðal annars: „Íslensk ferðaþjónusta verður í framtíðinni byggð upp á tveimur meginstöðum, íslenskri náttúru og íslenskri menningu og samverkan þessara þátta“ (Tómas Ingi Olrich, 2001, bls. 9). Skýrslan varð nokkurs konar leiðarvísir fyrir menningartengda ferðaþjónustu þótt margt af því sem þar er nefnt hafi þegar verið komið af stað. Ferðaþjónusta er orðin ein mikilvægasta atvinnugrein Íslendinga og síðastliðin ár hefur fjölgun starfa á Íslandi verið mest í þeirri grein. Þau störf vinna konur og karlar í nokkuð jöfnum hlutföllum á heildina litið (Vinnumálastofnun 2015). Samkvæmt samantekt Sigríðar Elínar Þórðardóttur og Önnu Leu Gestsdóttur (2015) stunda 28,7% býla á Íslandi aðra tekjuskapandi starfsemi en einungis landbúnað. Af þeirri starfsemi var ferðaþjónusta algengust, eða á 7,1% býla og er þar ekki átt við aðila sem eingöngu eru í ferðaþjónustu.

Kynjasjónarmið. Kynjajafnréttissjónarmið urðu ekki hluti af hinn opinberu stefnumótun í atvinnumálum fyrr en rétt fyrir aldamótin 2000. Fyrir þann tíma var opinber stuðningur við

atvinnusköpun lengst af við karllægar atvinnugreinar eins og sjávarútveg, landbúnað og iðnaðarframleiðslu. Eftir að regluverk jafnréttismála óx fram hófst jafnframt viðleitni til að meta stöðu mála og árangur. Hér að framan var greint frá rannsóknum sem sýna aðstöðumun kynjanna í dreifbýli. Gögn og úttektir sýna að konur standa höllum fæti þegar kemur að stuðningi hins opinbera, svo sem í styrkjakerfinu sem ætlað er að styðja við atvinnulíf og nýsköpun, en mismikið eftir því hvert lítið er. Þannig einkennast opinberar styrkveitingar árin 2009 til 2013, sem fóru til átaksverkefna í atvinnusköpun, af kynjahalla en heildarupphæð styrkja til karla er 48% hærri en til kvenna. Af styrkjum Byggðastofnunar renna 70% úthlutaðs fjár til verkefna sem karlar eru í forsvari fyrir og úr Framkvæmdasjóði ferðamanna-staða renna fjórfalt hærri styrkir til karla en kvenna (Atvinnu- og nýsköpunarráðuneytið, 2015). Greining á búvörusamningum sýnir að karlar eru í yfirgnæfandi meirihluta handhafa beingreiðslna vegna mjólkurframleiðslu og var hlutfall karla til að mynda 82,5% árið 2011 (Sjávarútvegs- og landbúnaðarráðuneytið, 2012). Ný rannsókn á stöðu kvenna í sauðfjárrækt staðfestir fyrri rannsóknir um lakari aðgang kvenna en karla að styrkjum og lánsfé (Ásta Jóhannsdóttir, Kristín I. Pálsdóttir og Erla Hlín Hjálmarsdóttir, 2016). Þetta bendir til þess að kynjajafnréttissjónarmið hafi ekki verið höfð í huga við framkvæmd atvinnustefnu, ekki heldur eftir að þau urðu hluti af hinu opinbera regluverki.

Vestfirðir í brennidepli

Í þessum kafla verður skoðað hvernig atvinnustefna síðustu áratuga horfir við konum og körlum í dreifbýli á sunnanverðum Vestfjörðum. Árið 1950 bjuggu tæp 15% landsmanna á Vestfjörðum og Norðurlandi vestra en árið 2014 var hlutfallið komið niður í 4,4% (Hagstofa Íslands, 2014). Í skýrslu Byggðastofnunar, *Byggðarlög með viðvarandi fólksfækkun* (2008), voru til skoðunar 22 sveitarfélög þar sem íbúum hafði fækkað um 15% eða meira á tímabilinu 1996–2006 og reyndust flest þeirra vera á Vestfjörðum og Norðurlandi (Byggðastofnun, 2008). Vestfirðir í heild eru skilgreindir sem „varnarsvæði“ hvað varðar búsetuþróun og á sunnanverðum Vestfjörðum hefur fólksfækkun verið mjög mikil (Sigríður K. Þorgrímsdóttir, 2012, bls. 21). Þá tilheyrir sveitarfélagið Bíldudalur verkefninu „brothættar byggðir“, sem eru svæði með mikla fólksfækkun og skekka aldursdreifingu (Byggðastofnun, á.á.). Karlar eru fleiri en konur á Vestfjörðum eins og víða í dreifbýli. Árið 2014 var landsmeðaltalið 99,4 konur á hverja 100 karla og voru sunnanverðir Vestfirðir (m.a. Tálknafjörður og Vesturbyggð) talsvert undir því (Byggðastofnun, 2015). Það er þó fleira en viðvarandi fólksfækkun sem gerir sunnanverða Vestfirði áhugaverða í þessu samhengi. Samgöngur eru slæmar og ekki eru heilsárssamgöngur milli helstu þéttbýlissvæðanna á sunnan- og norðanverðum Vestfjörðum, þ.e. Ísafjarðarsýslna og Vestur-Barðastrandarsýslna (Hjalte Jóhannesson og Jón Þorvaldur Heiðarsson, 2005). Vegalengdir geta því verið miklar og þar sem vegalengdir eru styttri þarf iðulega að fara yfir tiltölulega háa fjallvegi, til dæmis Hálfán milli Tálknafjarðar og Bíldudals, og Mikladal milli Tálknafjarðar og Patreksfjarðar, sem er fjölfarinn fjallvegur á Vestfjörðum. Samgöngur geta því orðið erfiðar yfir vetrartímann með tilheyrandi neikvæðum áhrifum á atvinnulíf og þjónustu. Atvinnusvæði í innlendum og erlendum rannsóknum er oft talið takmarkast við 30 til 45 mínútna akstur frá heimili (Þóroddur Bjarnason, 2010). Með ofangreind atriði í huga teljum við áhugavert að skoða sunnanverða Vestfirði frá sjónarmiði atvinnu og atvinnustefnu.

Sjónarhorn íbúa

Til þess að varpa ljósi á sjónarhorn og reynslu íbúa var rætt við tíu einstaklinga, fimm konur og fimm karla, á sunnanverðum Vestfjörðum árið 2012 en árið 2008 hafði einnig verið rætt við fimm þeirra. Viðmælendur voru valdir með tilgangsúrtaki (e. *purposive sampling*) þar sem

viðmælendur eru valdir með hliðsjón af þörfum rannsóknarinnar og í krafti þekkingar á því efni sem á að rannsaka (Katrín Blöndal og Sigríður Halldórsdóttir, 2013). Viðmælendur þurftu að hafa reynslu af atvinnurekstri sem stjórnvöld höfðu hvatt til eða stutt að einhverju marki, jafnframt því sem þeir þurftu að endurspegla tiltekna breidd í atvinnugreinum, vera á mismunandi aldri og af báðum kynjum. Viðmælendur voru frá tvítugu til hálfstjötugs þegar viðtölin voru tekin og var meðalaldur kvennanna nokkuð lægri en karlanna. Öll höfðu þau reynslu af margvíslegum atvinnurekstri sem stjórnvöld höfðu stutt við til að styðja við byggð í dreifbýlinu. Þau lýstu viðhorfum sínum til atvinnuskapandi aðgerða og reynslu sinni af þeim atvinnugreinum sem fjallað er um hér að framan, svo sem loðdýrarækt, fiskeldi, sjávarútvegi og ferðaþjónustu. Þá var rætt um tengslin milli dreifbýlis og höfuðborgarsvæðis og jafnréttismál. Viðmælendur eru fáir, eða einungis tíu, og á afmörkuðu landsvæði, þ.e. á sunnanverðum Vestfjörðum. Þar sem um lítinn hóp er að ræða er ekki hægt að alhæfa um upplifanir fólks almennt á Vestfjörðum né yfirfera reynslu þess yfir á fólk í dreifbýli á öðrum stöðum á landinu. Viðtölin varpa þó ljósi á reynslu og upplifanir þessara einstaklinga, sem getur gefið mikilvægar vísbendingar og nýst sem grundvöllur frekari rannsókna.

Viðhorf til stjórnvaldsaðgerða. Stefnunótun í atvinnuuppbyggingu var viðmælendum ofarlega í huga. Nokkrum þótti þar skorta á heildarstefnumótun og meðal þeirra voru Agnar og Lárus, báðir á stjötugsaldri með reynslu af margvíslegri atvinnustarfsemi. Lárus taldi heildarstefnumótun hafa skort og að skammtímasjónarmið hefðu ráðið ferðinni, nokkurs konar „þetta reddast“-hugarfar. Ekki hafi verið hugað langtímaáhrifum aðgerða. Hann hafði skýrar skoðanir á því hvert hlutverk stjórnvalda í atvinnuuppbyggingu ætti að vera: „Ég hef haft þá skoðun að stjórnvöld á hverjum tíma eigi svona að skapa skilyrðin þannig að það sé hagstætt hérna eða hagstæðara að nýta þá atvinnumöguleika sem eru fyrir og hafa alltaf verið fyrir“.

Viðmælendur komu ítrekað inn á sjóða- og styrkjakerfið. Á landsbyggðinni hafa slík úrræði komið nýsköpunarfyrirtækjum vel og aukið fjölbreytni í atvinnulífinu á svæðum þar sem tækifæri voru áður fábreytt. Talsvert ber þó á gagnrýni. Nokkrir viðmælenda höfðu á orði að hugmyndir fengju styrki en síðan „yrði ekkert úr þeim“. Eftirlit vantaði, þ.e. að þess væri gætt að úthlutun styrkja byggðist á einhverju öðru en hugmyndunum, svo sem því að kannað væri hverjir legðu „allt sitt undir“ og væri þannig full alvara með umsóknum sínum. Fram kom að atvinnuþróunarfélög hjálpi til við að útbúa umsóknir en það sé þó ófullnægjandi þar sem vinna umsækjandans sé enn umfangsmikil. Slíkt geti komið niður á gæðum umsókna þar sem ekki sé öllum gefið að tjá sig í rituðu máli. Gagnrýnt var að skilgreiningu vantaði á hvað „nýsköpun“ væri og dæmi um að fólk hafi fengið nýsköpunarstyrki í beinni samkeppni við þá aðila sem fyrir eru. Þá hafi ítrekað verið bent á að stjórnvöld þurfi að styðja við atvinnusköpun kvenna, ekki síst í dreifbýli. Marta, kona á fimmtugsaldri sem sinnir menningartengdri ferðaþjónustu, segir frá því hvernig hún byrjaði í atvinnurekstri og hvaða stjórnvaldsaðgerðir komu þar við sögu:

Verið var að stækka mjög mikið alla potta sem veittu styrki í atvinnuuppbyggingu á þau svæði sem urðu verst úti í niðurskurðinum, það var 2007. Það var svona lán í óláni fyrir okkur að koma inn á þeim tíma og við nutum þess að það var stuðningur víða í þeim batteríum sem snúa að byggðaðróun. Það náttúrlega hjálpaði svolítið til og auðveldaði manni að ná í fjármagn. Þetta var einhver gluggi sem var opin í – hvað, tvö ár? – og svo fór allt í baklás eftir það.

Svipaða sögu hafði Hrefna að segja en hún er á fimmtugsaldri og rekur eigið fyrirtæki sem hún hefur byggt upp. Reynsla hennar er dæmi um hvernig opinber stuðningur horfir við konum í atvinnusköpun: „Ég sótti til dæmis um styrk hjá atvinnumálum kvenna, sem er undir

Vinumálastofnun, og fékk synjun. Ég er að skapa störf fyrir konur, sérstaklega. Þessi sjóður hefur ekkert verið að styðja mig“.

Bæði Marta og Hrefna hafa verið að skapa störf fyrir konur á landsbyggðinni en það hefur ekki dugað til. Marta hafði tímabundinn stuðning en Hrefnu finnst skorta á vilja bæði hjá sjóðum og sveitarfélaginu til að styðja við atvinnustarfsemi eins og hennar. Tilfinningin um mismun var áberandi og jafnframt að sterkir hagsmunahópar, til að mynda í útgerð og stjórnámálum, ráði öllu. Hrefna taldi að það væri erfitt að búa í litlum samfélögum og að fólk þyrði ekki að segja sína skoðun. Enginn yrði „spámaður í sínu föðurlandi“ og það ætti ekki síst við í dreifbýli þar sem nálægðin er meiri en í stærri samfélögum. Þá er kunningja-samfélagið, að mati Hrefnu, vandamál bæði í dreifbýli og þéttbýli.

Sigrún er á sextugsaldri og rekur eigið framleiðslufyrirtæki. Hjá henni birtist óánægja með þann stuðning sem fyrirtæki hennar hefur fengið úr sjóðakerfinu en þar vinna að mestu konur. Fyrirtæki hennar fékk styrk frá Bygðastofnun, sem var hluti af mótvægisáðgerðum vegna kvótakerðingar, en hún telur þó að það hafi ekki verið til mikils stuðnings:

Við erum að leita að styrkjum og skoða ýmsa möguleika til að auka til dæmis fjölbreytni í framleiðslu ... Styrkurinn fór nánast allur í aðra aðila, við þurftum að leita aðstoðar, fá ráðleggingar og ráðgjöf. Við þurftum náttúrulega að borga fyrir það. Þannig að peningurinn, hann endaði ekki hjá okkur. Hann endaði suður í Reykjavík.

Hún telur að hagur þeirra af styrkveitingunni hafi verið lítill og segir: „[atvinnuþróunarfélagið] virkar á mann eins og lokaður hringur“. Enda þótt nokkuð bæri á gagnrýni á kunningjasamfélagið í heimabyggðinni var togstreita og tortryggni gagnvart höfuðborgarsvæðinu og stjórnvöldum enn meira áberandi og stundum rann þetta tvennt saman, eins og fram kom hjá Guðmundi:

Þéttbýlið hirðir af okkur alla okkar bestu starfsmenn, það hirðir allt af okkur og menn búa til einhverja byggðastefnu, átök, búa til einhver störf úti á landi. Hvort sem það er símsvörun eða þróunarfélög eða hvað sem er. En um leið og við fáum eitt starf á kostnað ríkisins úti á landi þá tekur það tvö til baka.

Fleiri viðmælendur voru þeirrar skoðunar að stjórnvöldum væri ekki treystandi þegar kæmi að því að færa störf út á land og inn í þau sjónarmið fléttaðist andúð á „eftirlitsiðnaðinum“. Guðmundur sagði að hér væru oft og tíðum „fjórir, fimm bílar“ frá mismunandi eftirlitsaðilum í einu. Hann vildi helst hafa eftirlitið á einni hendi og heima í héraði. Með því að færa eftirlitið sem mest út á land væri hægt að fjölga störfum á landsbyggðinni:

Ég hefði viljað hafa eftirlitsstofnanir á hverju svæði þar sem þeir sæju bara um allt eftirlit. Hvort það hétu vigtar eða þessi fiskiðnaðareftirlitsmenn eða matvæla, vatnssýni, bara allt sem er í sjálfu sér nauðsynlegt. Það er óþarfi að fá mann úr Reykjavík.

Þannig taldi Guðmundur að spara mætti í ferðakostnaði ef ekki þyrfti að borga fyrir akstur um langan veg, en hvort það væri heppilegt fyrirkomulag var hins vegar annað mál. Á sama tíma kom fram tortryggni í garð utanaðkomandi fólks með þá sérþekkingu sem þyrfti til. Þannig nefndi annar viðmælandi „aðfluttan leðurklæddan mann“ þegar rætt var um sérfræðiþekkingu í tengslum við atvinnusköpun. Ekki er að sjá að munur sé á afstöðu kvenna og karla þegar viðhorf til stjórnvaldsáðgerða og tortryggni gagnvart höfuðborgarsvæðinu eru skoðuð en konum varð þó tíðrætt um að skortur á stuðningi við fyrirtæki þeirra væri óeðlilegur í ljósi þess að þær væru að skapa störf fyrir konur.

Loðdýrarækt. Páll sem er nálægt sextugu og stundar búskap og vélavinnu, gerði að umtalsefni samdráttinn sem var óumflýjanlegur í landbúnaði upp úr 1970 og varð til þess að það „dúkkar upp þessi bjargvættur sem refaræktin átti að verða í öllum sveitum“. Hann stundaði refarækt í nokkur ár ásamt sauðfjárbúskap:

Ég var hvattur af bæði ráðunautum og stjórnvöldum að fara út í þetta og draga lappirnar í sauðfjárræktinni ... Svo drifum við allir í þessu og byggjum þetta allt saman upp. Þetta var bara vinna út í eitt, því við bjuggum til fódrið sjálfir.

Páll gagnrýnir stjórnvöld fyrir að hafa ekki hugað að undirbúningi og skipulagi í greininni: „Þessu var dritað út um allt land, burtséð [frá því] hvar var fódurstöð.“ Of lítið hafi verið hugað að hagkvæmni og þekkingu á til að mynda á fódri og fódurfræði, að mati Páls, og öflun fódurs og arðsemi urðu vandamál. „Þegar verð fór að lækka verulega á skinum, bara fljótlega eftir að ég byrjaði þá lækkaði það, þá var okkur sagt að þetta væri bara tímabundið.“ En það hækkaði ekki aftur og afkoman versnaði. Páll gagnrýnir þær reglur sem giltu um reksturinn og telur þær hafa staðið framkvæmd loðdýraræktarinnar fyrir þrifum. Hann lýsir ennfremur þeirri persónulegu áhættu sem loðdýrabændur og fjölskyldur þeirra þurftu að taka:

Við fengum ekki að búa til fyrirtæki og selja part úr jörðinni og veðsetja bara hann. Þarna sitja bændur ekki við sama borð og aðrir atvinnurekendur sem geta stofnað félag um sinn rekstur án þess að veðsetja íbúðarhús og þar með heimili fólks. Það var annað hvort fjölskyldan með öllum saman eða ekki neitt.

Páll telur því að í sveitum basli menn lengur en fyrirtæki í kaupstað: „Það er dýrt að þurfa að starta upp dýru búi og læra allt af mistökum, öll mistök á kostnað sjálfs sín.“ Hér vísar Páll í það að stjórnvöld hafi ekki hugað að skipulagi og markvissri stjórnun, til að mynda því hvar fódureldhús ættu að vera. Bændur horfðu til nýrra atvinnugreina þar sem ljóst var að draga yrði saman í hefðbundinni framleiðslu. Ekki var hlustað á varnaðarorð um að vanda undirbúning, samanber ummæli Árna Gunnarssonar þingmanns hér að framan um loðdýraræktina. Bændur trúðu því sem þeim var sagt, en stjórnvöld voru treg til að leggja loðdýraræktina af og báru við að hún væri afar mikilvæg dreifbýlisatvinnugrein, að mati nefndar um rekstrarvanda loðdýraræktar árið 2003 (Sjávarútvegsráðuneytið, 2003). Páll dró reynslu sína af loðdýraræktinni saman á eftirfarandi hátt:

Í dag er ég orðinn mjög sáttur við þetta, ég horfi á refaræktina sem skóla. Ef ég hefði farið í skóla þegar ég var ungur, þá væri ég kannski að borga námslánin ennþá. Í dag er ég að borga námslánin af refaræktinni. Á þeim forsendum get ég verið sáttur.

Sá tilgangur stjórnvalda að draga saman í framleiðslu í hefðbundnum landbúnaði gekk eftir og hún dróst verulega saman, meðal annars fyrir tilstilli loðdýraræktar. Hún reyndist hins vegar dýrkeyptur skóli fyrir marga, eins og reynsla Páls sýnir.

Fiskeldi. Agnar sagði frá reynslu sinni af fiskeldi. Árið 1989 var farið að draga úr atvinnu, segir hann, og „maður var mjög hvattur til að fara út í fiskeldi ... þá voru Norðmenn komnir nokkuð langt og verð á laxi var hátt“. Hann byggði upp eldisstöð sína jafnóðum og fiskurinn stækkaði og fór að bora eftir heitu vatni á landi sínu: „Þetta lofaði góðu, þar sem aðstæður voru góðar og kjörhiti var á vatninu.“ Stuðningur var nokkur við þetta þróunarverkefni, fiskeldið var að ryðja sér til rúms en enn vantaði þó reynsluna að mati Agnars. Fjármagn var lagt í tilraunir en án heildarstefnu um hvernig ætti að standa að uppbyggingunni. Þegar upp komu sjúkdómar reyndist ekki nægileg þekking til staðar. „En þá kom upp

Þessi kýlaveiki ... Ég upplifði það sem mikið basl ef ég á að vera heiðarlegur,“ sagði Agnar. Hann taldi dýrkeypt að afla sér þekkingar með því að læra af mistökunum og fiskeldi hans endaði með gjaldþroti: „Það bara hrynur allt og skeður ekki neitt, eins og hljóðni allt saman, þetta er alveg ótrúlegt.“ Þar sem áður var nóg að gera var nú engin starfsemi og það kom í hlut Agnars sjálfs að glíma við vandann.

Sjávarútvegur. Fáar aðgerðir í atvinnumálum hafa haft meiri og víðtækari afleiðingar á síðustu áratugum en kvótakerfið í sjávarútvegi og fátt hefur valdið meiri deilum í íslensku samfélagi. Það hefur meðal annars haft umtalsverð áhrif á þróun byggðar í landinu. Það var ríkjandi viðhorf viðmælenda að kvótinn hefði orðið þess valdandi að fólk hafði minni peninga á milli handanna og þorpin sem áður höfðu verið hálaunasvæði urðu að láglaunasvæðum. Fólksfækkun hófst sem ekki sér fyrir endann á. „Ég segi alveg blákalt að kvótinn er búinn að rústa þessum stöðum ... ég stend á því fastar en fótunum“ sagði Þóra, rúmlega sextug kona með langa reynslu af ýmiss konar atvinnurekstri, meðal annars í ferðaþjónustu. Þessi skoðun endurspeglar viðhorf annarra viðmælenda um hve óvinsælt kvótakerfið er á landsbyggðinni, eða eins og Agnar sagði. „[Kvótakerfið] stútaði öllu, það væri gott mannlíf hér ef kvótinn hefði ekki farið.“ Hrefna, sem hafði fengist við smábátaútgætur með eiginmanni sínum, sagði frá því hvernig stjórnvöld breyttu oft reglugerðum varðandi stærð báta. Á grundvelli slíkrar breytingar seldu þau hjón bát sinn á „um tvær milljónir“, en þegar liðnir voru tveir mánuðir var sett önnur reglugerð með orðalaginu „og/en“ og „þá hækkaði báturinn um 10 milljónir“ sagði Hrefna. Þeim hjónum fannst eins og verið væri að leika sér með lífsafkomu fólks.

Þegar afli minnkaði dró jafnframt úr annarri starfsemi. Það var því ekki eingöngu í landbúnaði sem þurfti að draga saman á árunum fyrir 1980, heldur einnig í sjávarútvegi og jafnvel iðnaði. Á sunnanverðum Vestfjörðum hafði verið mikið uppbyggingarskeið og Guðmundur, sem er hátt á sextugsaldri og hefur lengst af stjórnað sjávarútvegsfyrirtæki, lýsti upplifun sinni og brostnum vonum:

Uppbygging togaraflotans og bjartsýnin sem fylgdi í kjölfar útfærslu landhelginnar entist skammt og eftir að svarta skýrslan um ástand fiskistofna kemur út árið [1975], þá varð ljóst að ekki var innistæða fyrir allri þeirri veiði sem hafði verið fram að því.

Allir vissu að við þessu þurfti að bregðast og fiskveiðistjórnunarkerfið sem tók gildi 1984 var svar við því. Fækkun báta var óhjákvæmileg, en kerfið byggði á því hver landaður afli var þrjú síðustu ár á undan og því kom fækkun báta misjafnlega niður; „þar sem byggðin var veikust þoldi hún ekki þetta kerfi“, sagði Guðmundur. Fisktegundir sem háðar voru aflamarki bar á góma. Þegar kvótinn kom var sagt að „það kæmi aldrei kvóti á steinbít og ufsa“, sagði Hrefna, en það varð þó síðar raunin. Afleiðingar kvótakerfisins eru margvíslegar og það skorti á að menn gerðu sér grein fyrir því hvernig kerfið færi með byggðirnar. Þá hafði framsal aflaheimilda mikil áhrif, eins og viðmælendur bentu á. Hrefna gagnrýndi framsal kvótans og taldi það eiga stóran þátt í því hve illa fór í byggðarlaginu; „ég er alveg viss um að hefði menn grunað út í hvað þeir voru að fara, þá hefðu þeir reynt að velja einhverja aðra leið“. Sem dæmi um afleiðingar kvótans nefndi Þóra húseign sem hún keypti úti á landi fyrir helmingi hærri upphæð en kunningi hennar borgaði fyrir bát á sama tíma. Hann öðlaðist kvóta á bátinn án þess að borga fyrir hann, seldi bátinn fimm árum síðar á níföldu verði meðan hún hafði tapað meira en helmingi þess fjár sem hún borgaði fyrir fasteign sína. Agnar sagði um framsal kvótans:

Það er verið að tala um að auðlindin, útgerðin, gefi af sér [...] milljarða á ári. Og þetta eru tekjur þeirra þegar búið er að borga allan kostnað og allt saman. Og hverjir sitja með þetta?

Það eru þeir sem hafa aðgang að þessu og eiga sem sagt, telja sig eiga þetta og fara með þetta vald. Þeir tíma ekki að láta eina einustu krónu af þessu.

Upphaflegur tilgangur kvótakerfisins var að draga úr sókn í fiskistofna. Það tókst að því marki að afli dróst verulega saman og skipum fækkaði. Afleiðingar þess að leyfa sölu aflaheimilda, með tilheyrandi veðsetningu þeirra, olli verulegum breytingum á högum fólks sem hefðu átt að vera stjórnvöldum ljósar að mati viðmælenda. Þeim fannst að framsal aflaheimilda þyrfti einnig að skoða í ljósi þess að aflaheimildir hafa nánast horfið úr byggðarlögunum og eftir situr fólk án atvinnu með verðlitlar eignir. Fólki finnst það hafa verið svipt möguleikanum til að bjarga sér.

Ferðaðþjónusta. Sú atvinnugrein sem mest bjartsýni ríkti um var ferðaðþjónustan en nokkrir viðmælenda höfðu haslað sér völl í henni. Meðal þeirra er Marta, sem hefur stundað menningartengda ferðaðþjónustu og sér þar mikla möguleika. Hún sagði áhugavert að prófa aukna áherslu á afþreyingu og matargerð með staðbundnu hráefni sem auðvelt er að fá, „en það er á svona á byrjunarstigi“. Hugmyndir Mörtu eru dæmi um það frumkvæði og þá hugmyndaauðgi sem gjarnan var að finna hjá viðmælendum:

Ég held að [ferðaðþjónustan] sé að breytast núna, sé að færast meira úr þessum – ég vil ekki segja alvarlega – úr svona fræðandi búningi yfir í svona afþreyingu og yngra fólk hafi ekki eins mikinn áhuga á hefðbundnum byggðasöfnum ... Ferðaðþjónustan er bara í plús. Það vantar bara svolítið meiri afþreyingu. Það vantar afþreyingu yfir veturinn, til að mynda norðurljósaferðir, kajaka, ferðir upp á fjöll og rjúpu. Og það vantar líka leiðsögumenn til að fara með fólk í vetrarferðir, vélsleðaferðir eða fjórhjólaferðir. Byggja upp gamlar rústir eins og verbúðir og láta fólk sofa þar.

Jafnréttismál. Spurt var um jafnréttismál í viðtölunum en enginn viðmælenda minntist á þau mál að fyrri bragði. Þar kom fram að margir lögðu áherslu á að konur og karlar væru ólík, til dæmis að konur séu ekki eins stórhuga á sviði atvinnusköpunar og karlmenn. Rannsóknir sýna að karlar eru líklegri en konur til að hafa oftrú á sjálfum sér og á það ekki síst við í fjármálakerfinu (Þorgerður Einarsdóttir og Gyða Margrét Pétursdóttir, 2010). Þetta kemur heim og saman við sjónarmið Hrefnu:

Við hugsum bara allt öðruvísi en karlar, það er svo tvennt ólíkt. Bara svo ég taki dæmi, að þú ert að sækja um styrk og átt að segja hvað þú skapar mörg störf. Þá hefur maður alltaf vaðið fyrir neðan sig, ég segi kannski 3 til 5 en það gætu verið 10, en ég myndi aldrei segja það. Ég veit ekki hvort ég gæti staðið við það. Karlar myndu segja 20, þannig erum við svo ólík ... Ég hef alveg þurft að fá svona pepp og stappa í mig stálinu. Ég verð að fara að hugsa stórt.

Marta taldi að það hefði ekki heft hana í atvinnurekstri að vera kona heldur jafnvel hjálpað til. Hjá henni birtust þó áhugaverðar mótsagnir. Þannig viðurkenndi hún að hafa kynnst mjög forneskjulegum viðhorfum hjá sveitarstjórninni þar sem hún byrjaði atvinnurekstur. Hún taldi að konur væru í miklum minnihluta í atvinnurekstri í hennar sveitarfélagi og „að kannski hafi þær ekki góð tækifæri til að gera eitthvað“. Í því felst í raun ákveðin viðurkenning á mismunandi möguleikum kynjanna. Hrefna taldi ekki heldur að það hefði heft hana að vera kona en hún var hins vegar þeirrar skoðunar að einhver mismunun væri eigi að síður fyrir hendi. Hún benti á að karlar væru stórtækari í allri áætlanagerð. Tryggvi, sem hefur unnið við atvinnuþróun, í menntakerfinu og við rannsóknir, er sömu skoðunar og byggir það á reynslu af því að hafa verið hinum megin við borðið:

Ég er alveg klár á því að konur undirbúa sig miklu betur. Já, mér finnst það, þær hugsa öðruvísi, það er meiri langtímahugsun, alveg klárlega. Þannig að ég styð sérstakt átak í að skapa störf fyrir konur bæði vegna þess að þær eru ekki eins agressívar í að sækja peninga og það þarf að hvetja þær meira, held ég, til að koma sínum hugmyndum á framfæri. Ef það var illa undirbúið verkefni, þá voru það einhverjir karlar með skyndihugmyndir. Þannig verkefni færðu ekki frá konum.

Sigrún talaði um að fyrirtæki hennar og félagi hennar hafi ekki passað inn í kerfið. Í eitt skiptið voru þær með of lítið fyrirtæki til að fá styrk, næst var það of stórt. Fyrirtækið virtist aldrei passa inn og afleiðingin er sú að þær fengu ekki neina styrki.

Ég tala nú ekki um af því við erum svo margar konur í þessu fyrirtæki. Við erum búnar að leggja mikla vinnu á okkur og erum í alls konar að leita að styrkjum og skoða ýmsa möguleika til að auka til dæmis fjölbreytni í framleiðslu ... Mér finnst svona margir gefa það í skyn að ég viti ekki hvað ég er að tala um. Það er ekki bara í fiskeldinu heldur líka í sambandi við gistiheimilið. Það liggur svona í orðunum. Er ekki hægt að tala við karlinn?

Guðmundur var þeirrar skoðunar að konur og þeirra viðhorf og væntingar hafi allt um það að segja hvernig byggð kemur til með að þróast í dreifbýli:

Já, það er mitt viðhorf að kvenfólk hafi minni [atvinnu]möguleika ... og það er kvenfólk sem ræður búsetu fjölskyldu ... Og það er að þéttbýlið hefur dregið að, eigum við ekki að orða það að móðureðlið, það færir fólk af landsbyggðinni til Reykjavíkur, þær eru að hugsa um börnin sín, fjölskylduna, menntunina, heilbrigðiskerfið og allt er þjappað í höfuðborginni.

Þetta kemur heim og saman við kenningar um búferlaflutninga, þar sem forsenda fyrir að byggð haldist á einhverju svæði er að ungar konur vilji búa þar. Hins vegar voru hugmyndir Guðmundar um störf afar kynbundnar og það beinir sjónum að ábyrgð ríkisvaldsins þegar kemur að fjölgun starfa:

En einhvern veginn eins og hjá ríkinu ... allar þessar eftirlitsstofnanir sem ríkið rekur í Reykjavík, þar er náttúrulega þægilegt fyrir konur og það hefði mátt flytja út á land. Eftirlitsiðnaðurinn er í Reykjavík, það má ekki hafa hann úti á landi af einhverjum ástæðum.

Sú áhersla sem þarna kemur fram um að færa ríkisstofnanir út á land er í samræmi við stefnu ríkisstjórnar Jóhönnu Sigurðardóttur um störf án staðsetningar (Stjórnarráð Íslands, 2009) og stefnu ríkisstjórnar Sigmundar Davíðs Gunnlaugssonar um að fjölga störfum í dreifbýli (Stjórnarráð Íslands, 2013). Það vekur því athygli að flutningur starfa frá höfuðborgarsvæðinu út á land fer ekki endilega á þá staði sem mest þurfa stuðning í þessum efnum eða til að minnka kynjahallann. Þannig var Fiskistofa flutt frá Hafnarfirði til Akureyrar í byrjun árs 2016 en Akureyri er ekki „varnarsvæði“ (Þóroddur Bjarnason, 2010) og 70% starfsmanna Fiskistofu árið 2014 voru karlar (Fiskistofa, 2015).

Umræður og samantekt

Í upphafi greinarinnar var lagt upp með tvær meginspurningar sem hér verða tengdar við hin fræðilegu sjónarmið.

Hvernig birtist stefna stjórnvalda í atvinnumálum í dreifbýli síðustu áratugi? Hefur hún miðað að stuðningi við tiltekna atvinnugreinar og, ef svo er, hvaða sjónarmið hafa legið þar að baki?

Hver er reynsla kvenna og karla af atvinnu og atvinnusköpun í dreifbýli á Vestfjörðum og hvaða merkingu leggur fólk í reynslu sína? Er reynsla kynjanna mismunandi og, ef svo er, að hvaða leyti?

Reynsla viðmælenda okkar á sunnanverðum Vestfjörðum af atvinnu og atvinnuskapandi aðgerðum er margvísleg en í viðhorfum þeirra má jafnframt greina sameiginleg þemu. Þar sem viðmælendur eru einungis tíu er vitaskuld ekki hægt að alhæfa út frá þeim um viðhorf og reynslu annarra hvað snertir atvinnu og atvinnusköpun í dreifbýli. Viðtölin varpa þó ljósi á hvernig atvinnumál horfa við þessum tiltekna hópi og gefa margvíslegar upplýsingar sem nýst geta sem grundvöllur til frekari rannsókna. Frásagnirnar bera með sér að atvinnumöguleikar hafa mikil áhrif á líf og afkomutækifæri fólks. Það er í samræmi við kenningar um kynjahalla á landsbyggðinni sem leggja áherslu á kerfislæga og félagslega þætti vinnumarkaðarins. Ljóst er að á sunnanverðum Vestfjörðum er megináherslan lögð á það frumskilyrði að atvinna sé yfirleitt í boði og leggur heimafólk talsvert á sig til að sjá sér og sínum farboða, oft með atvinnuskapandi aðgerðum og stuðningi stjórnvalda. Hagrænar, kerfislægar aðstæður vinnumarkaðsmála eru með öðrum orðum mjög mikilvægar á þessu landsvæði (Leibert, 2016).

Eitt af því sem er ofarlega í hugum viðmælenda er skortur á heildarstefnumótun, undirbúningi og eftirfylgni stjórnvalda á sviðinu, sem rímar við varnaðarorð einstakra þingmanna í áranna rás. Dæmi um þetta eru loðdýraræktin, fiskeldið og kvótakerfið. Skammtímasjónarmið hafa ráðið för, með dýrkeyptum afleiðingum fyrir þá einstaklinga sem í hlut eiga. Viðmælendur upplifa stuðning við atvinnuuppbyggingu í dreifbýli brotackenndan og ógegnsæjan og skilja ekki forsendur hans. Nokkrir viðmælenda, einkum karlar, hafa farið út í áhættusamar nýjungar að áeggjan stjórnvalda og borið mikinn persónulegan og fjárhagslegan kostnað af tilraunastarfsemi sem er illa undirbúin af stjórnvöldum. Dæmi er um að viðmælendur hafi þurft að veðsetja íbúðarhúsnæði og tefla þannig velferð fjölskyldu sinnar í tvísýnu fyrir atvinnuna. Það staðfestir þau sjónarmið fræðimanna að fólksflutninga og hreyfanleika þurfi að skoða í stærra samhengi kynjatengsla og kynbundinna væntinga til einstaklinga, fjölskyldna og stofnana (Chant, 1998; Curran o.fl., 2006). Það eru fyrst og fremst karlviðmælendur í þessari rannsókn sem höfðu beina reynslu af fyrri aðgerðum stjórnvalda í fiskeldi og loðdýrarækt, sem iðulega voru stórtækar og kröfðust þess að mikið væri lagt undir. Hlutur kvenna var þar lítt sýnilegur þótt margar konur hafi verið þátttakendur sem makar og samstarfsaðilar í þeirri starfsemi, eins og opinber gögn og staðtölur sýna.

Á seinni árum hafa konur á landsbyggðinni haslað sér völl í atvinnurekstri á eigin forsendum án atbeina maka sinna, í ferðabjónustu og skyldum atvinnugreinum en einnig öðrum hefðbundnari rekstri, eins og viðtölin bera með sér. Þær eru þó valda- og áhrifaminni en karlar og telja sig ekki sitja við sama borð og þeir þegar stoðkerfi atvinnulífsins er annars vegar. Þær fá lægri og færri styrki, eru síður teknar alvarlega og þær atvinnugreinar sem þær helst stunda telja þær lægra metnar en hefðbundnar karlagreinar, sem rímar við fyrirbyggjandi gögn (Atvinnu- og nýsköpunarráðuneytið, 2015; Ásta Jóhannsdóttir, Kristín I. Pálsdóttir og Erla Hlín Hjálmarsdóttir, 2016; Sjávarútvegs- og landbúnaðarráðuneytið, 2012). Reynslu

viðmælenda má draga saman með því að karlar hafi bitra reynslu af stórtækum uppbyggingaráformum stjórnvalda í einstökum atvinnugreinum meðan konur telja sig eiga erfiðara uppdráttar en karlar hvað varðar styrki og stuðning. Auðveldari aðgangur karla að fjármagni og stuðningi hefur því ekki alltaf verið þeim eða þeirra nánustu til góðs. Til viðbótar við vantraust í garð stjórnvalda og styrkjakerfisins ber talsvert á tortryggni í garð höfuðborgarsvæðisins, styrkir eru taldir renna „suður til Reykjavíkur“ og andstaða er gagnvart „aðfluttum leðurklæddum manni“, eins og einn viðmælandi orðaði það. Svo virðist sem seinni tíma áherslur stjórnvalda, svo sem aðgerðir eftir 1990 og fram að hrúni, m.a. á orkufrekan iðnað, stóriðju, virkjanir og álver, hafi ekki verið betur ígrundaðar en fyrr á árum og ekki bætt stöðu íbúa á Vestfjörðum, að þeirra eigin mati.

Það hefur lengi verið yfirlýst keppikefli stjórnmalamanna að halda landinu að mestu í byggð og þar er virk atvinnustefna lykilatíði. Rannsóknir á byggðaþróun sýna að konur flytjast brott af landsbyggðinni í meiri mæli en karlar. Vestfirðir eru meðal þeirra svæða sem hvað verst standa í þessu tilliti. Enda þótt kynjahallinn á landsbyggðinni sé nátengdur atvinnutækifærum hafa atvinnuskapandi aðgerðir hins opinbera sjaldan tekið tillit til þess að staða kynjanna er um margt ólík. Atvinnutækifæri hafa löngum verið fleiri fyrir karla en fyrir konur. Stjórnvöld hafa haft samþættingu jafnréttissjónarmiða sem markmið síðan 1998 og kynjahallinn á landsbyggðinni hefur verið þekktur síðan þá en fátt bendir til þess að veigamiklar breytingar hafi orðið á stefnu og framkvæmd.

Ljóst er að skortur á heildarstefnumótun í atvinnu- og byggðamálum hamlar árangri. Margir eru lengi að borga „námslánin“ í skóla lífsins, eins og einn viðmælandi lýsti reynslu sinni af refarækt. Þá skortir verulega á að tekið sé mið af ólíkri stöðu kvenna og karla í atvinnumálum á landsbyggðinni. Enda þótt ekki sé að finna uppgjöf meðal viðmælenda þessarar könnunar ber á vonbrigðum og biturleika, hjá körlum vegna forsendubresta og brostinna væntinga í stórfamkvæmdum og hjá konum vegna þess að þær bera skarðan hlut frá borði, en þær eru frumkvöðlar engu síður en karlar á vettvangi atvinnusköpunar. Eitt brýnasta verkefni byggða- og atvinnustefnu hins opinbera er að renna stoðum undir langtíma-stefnumótun og bæta undirbúning og eftirfylgni. Mikilvægt er að læra af reynslunni og þeim mistökum sem gerð hafa verið í opinberri stefnumótun á þessu sviði í gegnum árin. Brýnt er að atvinnu- og byggðastefna byggist á vel ígrunduðum langtímasjónarmiðum og taki mið af kynja- og jafnréttissjónarmiðum til hagsbóta fyrir bæði kyn. Niðurstöður þessarar könnunar benda til þess að sé það ekki gert er hætt við að aðgerðir verði ómarkvissar og mistakist.

Heimildir

- Alþingistíðindi A-deild. (1967). *Tillaga til þingsályktunar um fiskeldisstöðvar. 80. mál. 87. löggjafarþing*. Flm.: Björn Jónsson, Jónas G. Rafnar, Jónas Pétursson, Jón Ármann Héðinsson. Sótt af <http://www.althingi.is/altext/88/s/pdf/0109.pdf>
- Alþingistíðindi A-hluti. (1969). *Lög um loðdýrarækt*. Lög nr. 68/1969.
- Alþingistíðindi B-deild. (1970). *Ræða Ingólfs Jónssonar 07.03.1970, 56. fundur, 90. löggjafarþing. 174. mál, lax- og silungsveiði*. Sótt af <http://www.althingi.is/altext/raeda/?lthing=90&rnr=1000>
- Alþingistíðindi B-deild. (1981a). *Lög um loðdýrarækt*. Lög nr. 53/1981.
- Alþingistíðindi B-deild. (1981b). *Ræða Stefáns Valgeirssonar 14.05.1981, 94. fundur, 103. löggjafarþing. 325. mál, loðdýrarækt*. Sótt af <http://www.althingi.is/altext/raeda/?rnr=4449&lthing=103>
- Alþingistíðindi B-deild. (1981c). *Ræða Árna Gunnarssonar 16.05.1981, 97. fundur, 103. löggjafarþing. 325. mál, loðdýrarækt*. Sótt af <http://www.althingi.is/altext/raeda/?rnr=4662&lthing=103>

- Alþingistíðindi A-hluti. (1983a). *Lög um veiðar í fiskveiðilandhelgi Íslands*. Lög nr. 82/1983.
- Alþingistíðindi B-deild. (1983b). *Ræða Guðmundar Einarssonar 16.12.1983, 28. fundur, 106. löggjafarþing. 143. mál, veiðar í fiskveiðilandhelgi Íslands*. Sótt af <http://www.althingi.is/altext/raeda/?rnr=1642&lthing=106>
- Alþingistíðindi A-hluti. (1983c). *Ræða Halldórs Ásgrímssonar 12.12.1983, 24. fundur, 106. löggjafarþing. 143. mál, veiðar í fiskveiðilandhelgi Íslands*. Sótt af <http://www.althingi.is/altext/raeda/?rnr=1453&lthing=106>
- Alþingistíðindi A-hluti. (1986a). 254. *Tillaga til þingsályktunar um eflingu fiskeldis sem búgreinar á bújörðum. 109. löggjafarþing. 237. mál*. Flm.: Davíð Aðalsteinsson, Guðmundur Bjarnason, Stefán Guðmundsson, Ólafur Þ. Þórðarson, Jón Kristjánsson. Sótt af <http://www.althingi.is/altext/109/s/pdf/0254.pdf>
- Alþingistíðindi A-hluti. (1986b). 513. *Tillaga til þingsályktunar um rannsókn- og tilraunastöð fiskeldis. 108. löggjafarþing. 277. mál*. Flm.: Björn Dagbjartsson. Sótt af <http://www.althingi.is/altext/108/s/pdf/0513.pdf>
- Alþingistíðindi A-hluti. (1990). *Lög um stjórn fiskveiða*. Lög nr. 38/1990.
- Alþingistíðindi A-hluti. (1998). *Þingsályktun um framkvæmdaáætlun til fjögurra ára um aðgerðir til að ná fram jafnrétti kynjanna*. Sótt af <http://www.althingi.is/altext/122/s/1452.html>
- Alþingistíðindi A-hluti. (2001). *Skýrsla félagsmálaráðherra um stöðu framkvæmdaáætlunar ríkisstjórnarinnar til að ná fram jafnrétti kynjanna*. Sótt af <http://www.althingi.is/altext/126/s/1433.html>
- Alþingistíðindi. (2006). *Þingsályktun um stefnumótandi byggðaáætlun fyrir árin 2006–2009*. Sótt af <http://www.althingi.is/altext/132/s/1496.html>
- Alþingistíðindi A-hluti. (2008). *Lög um jafna stöðu og jafnan rétt kvenna og karla*. Lög nr. 10/2008.
- Alþingistíðindi. (2014). *Þingsályktun um stefnumótandi byggðaáætlun fyrir árin 2014–2017*. Sótt af <http://www.byggdastofnun.is/static/files/Byggdaaaetlun1417/thingsalyktun-2014-2017-12.-mai-2014.pdf>
- Anna Kristín Gunnarsdóttir. (2009). *Orsakir búferlaflutninga kvenna af landsbyggðinni*. Lokaverkefni til MA-prófs við Háskóla Íslands, Menntavísindasvið. Reykjavík: Háskólaprent ehf.
- Anna Sigurðardóttir. (1985). *Vinna kvenna á Íslandi í 1100 ár*. Reykjavík: Kvennasögusafn Íslands.
- Atvinnu- og nýsköpunarráðuneytið. (2015). *Styrkjaúthlutun úr sjóðum atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneytis sem ætlað er að styðja við atvinnulíf og nýsköpun*. Sótt af https://www.fjarmalaraduneyti.is/media/frettatengt2015/Styrkjauthlutanir_ANR_KHF_1des2015.pdf
- Árni M. Mathiesen. (2005). *Ávarp sjávarútvegsráðherra á 64. Fiskipingi*. 8. apríl. Sótt af <http://www.fiskifelag.is/files/Ávarp%Árni%20M.doc>
- Ásta Jóhannsdóttir, Kristín I. Pálsdóttir og Erla Hlín Hjálmarsdóttir. (2016). *Úttekt á stöðu kvenna í sauðfjárrækt. 1. Áfangi*. Landssamtök sauðfjárbænda, RIKK Rannsóknastofa í jafnréttisfræðum.
- Benedikt Jóhannesson. (2006). Fiskeldi enn í vanda. *Vísbending. Vikurit um viðskipti og efnahagsmál*, 34 (24), bls. 1–2.
- Berglund, A. K., Johanson, S. og Molina, L. (ritstj.). (2005). *Med periferien i sentrum: en studie av lokal velferd, arbeidsmarked og kjønnsrelasjoner i den nordiske periferien*. Alta: Norut, NIBR.

- Byggðarannsóknastofnun og Hagfræðistofnun. (2003). *Fólk og fyrirtæki: Um búsetu og starfsskilyrði á landsbyggðinni*. Akureyri og Reykjavík: Byggðarannsóknastofnun, Hagfræðistofnun Háskóla Íslands.
- Byggðastofnun. (1993). *Breyttar áherslur í byggðamálum. Stefnumótandi byggðaaætlun 1994–1997*. Sótt af http://www.byggdastofnun.is/static/files/Skyrslur/Breyttar_aherslur_i_byggdamalum.pdf
- Byggðastofnun. (2008). *Byggðarlög með viðvarandi fólksfækkun*. Sótt af https://www.byggdastofnun.is/static/files/Skyrslur/Byggdarlog/Byggdarlog_loka.pdf
- Byggðastofnun. (2010). *Stefna Byggðastofnunar. Samþykkt á fundi stjórnar Byggðastofnunar 11. júní 2010*. Sótt af http://www.byggdastofnun.is/static/files/Vinnureglur/Stefna_20100611.pdf
- Byggðastofnun (2015). Vestfirðir. Stöðugreining 2014. Sótt af <http://www.byggdastofnun.is/static/files/Skyrslur/Soknaraaetlun/vefifirdir.-stodugreining-2014.pdf>
- Byggðastofnun. (á.á). *Brothættar byggðir*. Sótt af <http://www.byggdastofnun.is/is/brothaettar-byggdir>
- Chant, S. (1998). Households, gender and rural-urban migration: reflections on linkages and considerations for policy. *Environment and Urbanization*, 10 (1), 5–22.
- Curran, S. R., Steven S., Katharine M. D., Filiz G. o.fl. (2006). Mapping Gender and Migration in Sociological Scholarship: Is It Segregation or Integration? *The International Migration Review*, 40 (1), 199–223.
- Dagur B. Eggertsson. (1999). *Steingrímur Hermannsson. Ævisaga*. II. bindi. Reykjavík: Vaka-Helgafell.
- Dahlström, M. (1996). Young Women in a Male Periphery – Experiences from the Scandinavian North. *Journal of Rural Studies*, 12 (3), 259–271.
- Elín Gróa Karlsdóttir. (2012). Með konum skal land byggja! Í Sigríður K. Þorgrímsdóttir (ritstj), *Samfélag, atvinnulíf og íbúáþróun í byggðalögum með langvarandi fólksfækkun* (bls. 224-231). Sauðárkrókur: Byggðastofnun.
- Fiskistofa. (2015). *Fiskistofa. Ársskýrsla 2014*. Sótt af http://www.fiskistofa.is/media/arsskyrslur/Arsskyrsla_fiskistofu_2014.pdf
- Forsætisráðuneytið. (2000). *Auðlindaskýrsla 2000 Álitsgerð auðlindanefndar um stjórn auðlinda Íslands*. Sótt af <https://www.forsaetisraduneyti.is/utgefid-efni/Auðlindaskýrsla/nr/27>
- Guðbjörg Linda Rafnsdóttir. (2004). Íslenskur sjávarútvegur við aldhvörf. Í Þóroddur Bjarnason og Helgi Gunnlaugsson (ritstj.), *Íslensk félagsfræði. Landnám alþjóðlegrar fræðigreinar* (bls. 183-199). Reykjavík: Háskólaútgáfan.
- Gunnar Helgi Kristinsson, Halldór Jónsson og Hulda Þóra Sveinsdóttir. (1992). *Atvinnustefna á Íslandi 1959–1991*. Reykjavík: Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Gunnar Helgi Kristinsson. (1994). *Embættismenn og stjórnámamenn. Skipulag og vinnubrögð í íslenskri stjórnarsýslu*. Reykjavík: Heimskringla. Háskólaforlag Máls og menningar.
- Hafrannsóknastofnun. (1975). *Ástand fiskistofna og annarra dýrategunda á Íslandsmiðum og nauðsynlegar friðunaraðgerðir innan íslenskrar fiskveiðilandhelgi*. Reykjavík: Sérít Hafrannsóknastofnunar.
- Hagstofa Íslands. (2014). *Mannfjöldi eftir byggðakjörnum, kyni og aldri 2011–2014*. Sótt af <https://hagstofa.is/talnaefni/ibuar/mannfjoldi/sveitarfelog-og-byggdakjarnar/>
- Halldór Jónsson. (1990). Ákvarðanatáka í sjávarútvegi og stjórnun fiskveiða. *Samfélagstíðindi. Tímarit þjóðfélagsfræðinema við Háskóla Íslands*, 13, 99–142.
- Hjalti Jóhannesson og Jón Þorvaldur Heiðarsson. (2005). *Samanburður veltenginga á*

- Vestfjörðum. Vestfjarðavegur og Djúpvegur. Samfélagsáhrif og arðsemi.* Rannsóknastofnun Háskólans á Akureyri. Sótt af http://www.rha.is/static/files/Rannsoknir/2005/Vestfirdir_samgongur_agust-lokautgafa.pdf
- Hjördís Sigursteinsdóttir og Guðbjörg Linda Rafnsdóttir. (2009). Staða kvenna í landbúnaði. Kynjafræðilegur sjónarhóll. *Stjórmál og stjórnsýsla. Vef tímarit*, 1 (5), 27–47.
- Iðnaðar- og viðskiptaráðuneyti. (1998). *Atvinnurekstur kvenna*. Nóvember 1998, rit 98-6. Sótt af https://rafhladan.is/bitstream/handle/10802/5533/skyr_98_6.pdf?sequence=1
- Ingólfur V. Gíslason og Kjartan Ólafsson. (2005). Könsmyndir i flyttingar frá landsbygden på Island. Í Anna-Karin Berglund, Susanne Johansson og Irene Molina (ritstj.), *Med periferien i sentrum: en studie av lokal velferd, arbeidsmarked og kjønnsrelasjoner i den nordiske periferien* (bls. 141–168). Alta: Norut, NIBR.
- Innanríkisráðuneytið. (2012). *Kosningavefur Innanríkisráðuneytisins*. Sótt af <http://www.kosning.is/thjodaratkvaedagreidslur2012/frettir/nr/7990>
- Johansson, M. (2015). Young women and rural exodus – Swedish experiences. *Journal of Rural Studies*, 43, 291–300.
- Jürges, H. (2006). Gender ideology, division of housework, and the geographic mobility of families. *Review of Economics of the Household*, 4, (4), 299–323.
- Katrín Blöndal og Sigríður Halldórsdóttir. (2013). Úrtök og úrtaksaðferðir í eigindlegum rannsóknum. Í Sigríður Halldórsdóttir (ritstj.), *Handbók í aðferðafræði rannsókna* (bls. 129-136). Akureyri: Háskólinn á Akureyri.
- Leibert, T. (2016). She leaves, he stays? Sex-selective migration in rural East Germany. *Journal of Rural Studies*, 43, 267–279.
- Leibert, T. og Wiest, K. (2013). *SEMIGRA Selective Migration and Unbalanced Sex Ratio in Rural Regions*. Targeted Analysis 2013/2/15. Final Report. Main Report and Scientific Report. 30/06/2012. Sótt af http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/TargetedAnalyses/SEMIGRA/SEMIGRA_Interim-Report_with-Annex.pdf
- Leibert, T. og Wiest, K. (2016). Editorial. The interplay of gender and migration in Europe's remote and economically weak rural regions: Introduction to a special issue. *Journal of Rural Studies*, 43, 261–266.
- Magnfríður Júlíusdóttir, Anna Karlsdóttir, Karl Benediktsson, Inga Elísabet Vésteinsdóttir og Sigfús Steingrímsson. (2009). *Litróf búskapar og byggða: Fjölpættur landbúnaður á Íslandi*. Reykjavík: Land- og ferðamálafræðistofa Háskóla Íslands.
- Morgunblaðið. (1987, 7. júlí). Stefnuyfirlýsing og starfsáætlun ríkisstjórnar Þorsteins Pálssonar. *Morgunblaðið*, bls. 33–34.
- Rannsóknarnefnd Alþingis. (2010). *Aðdragandi og orsakir falls íslensku bankanna 2008 og tengdir atburðir*. I. bindi. Ritstjórn: Páll Hreinsson, Sigríður Benediktsdóttir og Tryggvi Gunnarsson. Rannsóknarnefnd Alþingis samkvæmt lögum nr. 142/2008 um rannsókn á aðdraganda og orsökum falls íslensku bankanna og tengdra atburða. Reykjavík.
- Rasmussen, R. O. (2009). Gender and Generation: Perspectives on Ongoing Social and Environmental Changes in the Arctic. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 34, 3, 524–531.
- Seyfrit, C., Bjarnason, Th. og Ólafsson, K. (2009). Migration intentions of rural youth in Iceland: Can a large scale development project stem the tide of out migration? *Society and Natural Resources*, 23 (12), 1201–1215.
- Sigríður Elín Þórðardóttir og Anna Lea Gestsdóttir. (2015). *Staða kvenna í landbúnaði og tengdum greinum*. Byggðastofnun, Sjávarútvegs og landbúnaðarráðuneytið. Sótt af <http://www.byggdastofnun.is/static/files/Skyrslur/skyrsla-um-eignarhald-kvenna-i->

- [landbunadi.pdf](#)
- Sigríður K. Þorgrímsdóttir (ritstjóri). (2012). *Samfélag, atvinnulíf og íbúabróun í byggðarlögum með langvarandi fólksfækkun*. Byggðastofnun, maí 2012. Sótt af https://www.byggdastofnun.is/static/files/Skyrslur/Samfelag/Samfelag_atvinnulif_og_ibuathroun_skyrslan_i_heild.pdf
- Sigurbjörg Sigurgeirsdóttir. (2006). Straumar, stjórnleysi og stefnurek. Hvað er til ráða? *Stjórnsmál og stjórnáætlun. Vefrit, 1* (2), 1–18.
- Sinke, S. M. (2006). Gender and Migration: Historical Perspectives. *The International Migration Review*, 40 (1), 82–103.
- Sjávarútvegs- og landbúnaðarráðuneytið. (2012). *Greining á búvörusamningum. Áfangaskýrsla I*. Sótt af https://www.fjarmalaraduneyti.is/media/skjal/SLR_Greining_a_buvorusamning_al.pdf
- Sjávarútvegs- og landbúnaðarráðuneytið. (2010). *Skýrsla starfshóps um endurskoðun á lögum um stjórn fiskveiða. Álitamál, greiningar, skýrslur og valkostir við breytingar á stjórn fiskveiða*. Sótt af https://www.atvinnuvegaraduneyti.is/media/Skyrslur/meginskyrsla_uppsett_lokaeintak.pdf
- Sjávarútvegsráðuneytið. (2003). *Niðurstæða nefndar um rekstarvanda loðdýraræktar*. Sótt af <https://www.atvinnuvegaraduneyti.is/media/Skyrslur/Nefndaralit-loddyrr.pdf>
- Stjórnarráð Íslands. (2003). *Stefnufirlýsing ríkisstjórnar Sjálfstæðisflokks og Framsóknarflokks*. Sótt af <http://www.stjornarrad.is/Stefnufirlýsing/nr/138>
- Stjórnarráð Íslands. (2007). *Stefnufirlýsing ríkisstjórnar Sjálfstæðisflokks og Samfylkingar*. Sótt af <http://www.stjornarrad.is/Stefnufirlýsing/nr/275>
- Stjórnarráð Íslands. (2009). *Samstarfsyfirlýsing ríkisstjórnar Samfylkingar og Vinstrihreyfingar – græns framboðs*. Sótt af <http://www.stjornarrad.is/Stefnufirlýsing/nr/322>
- Stjórnarráð Íslands. (2013). *Stefnufirlýsing ríkisstjórnar Framsóknarflokksins og Sjálfstæðisflokksins*. Sótt af <http://www.stjornarrad.is/Stefnufirlýsing/>
- Tíminn. (1983, 27. maí). Meginmarkmiðin eru atvinnuöryggi og hjöðnun verðbólgu. *Tíminn*, bls. 9.
- Tíminn. (1988, 29. september). Stefnumfirlýsing ríkisstjórnarinnar. *Tíminn*, bls. 6.
- Tómas Ingi Olrich. (2001). *Menningartengd ferðabjónusta*. Reykjavík: Samgönguráðuneytið.
- Valdimar Ingi Gunnarsson. (2004). *Stæða og framtíðaráform í íslensku fiskeldi. Landbúnaðarráðuneytið og sjávarútvegsráðuneytið*. Sótt af http://www.sjavarutvegur.is/pdf/Ritverk2004/Skyrsla_fiskeldisnefndar_okt_04.pdf
- Viðskiptaráð Íslands. (2011). *Breytt fiskveiðistjórnun – fortíðarþrá eða framtíðar hagkvæmni?* Reykjavík.
- Vinnuálastofnun. (2015). *Stæða og horfur á vinnumarkaði á árunum 2015 til 2017*. Vinnuálastofnun, mars 2015. Sótt af <https://www.vinnuastofnun.is/media/1460/stada-og-horfur-a-vinumarkadi-mars-2015.pdf>
- Þjóðviljinn. (1980, 10. febrúar). Lögð áhersla á traust efnahags- og atvinnulíf. *Þjóðviljinn*, bls. 6.
- Þorgerður Einarsdóttir og Gyða Margrét Pétursdóttir. (2010). *Greining á skýrslu Rannsóknarnefndar Alþingis frá kynjafræðilegu sjónarhorni. Skýrsla þingmannanefndar um skýrslu rannsóknarnefndar Alþingis, viðauki II*. Sótt af <http://www.althingi.is/altext/138/s/pdf/1501.pdf>
- Þóroddur Bjarnason. (2010). *Sóknaráætlun 20/20. Mannfjöldi, samgöngur og búsetuþróun*. Sótt af <https://www.forsaetisraduneyti.is/verkefni/soknaraetlun-2020/landshlutar/mannfjoldi/>

- Þóroddur Bjarnason og Kjartan Ólafsson. (2014). Skammtímaáhrif Héðinsfjarðarganga á mannfjöldapróun í Fjallabyggð. *Íslenska þjóðfélagið*, 5 (1): 25–48.
- Þóroddur Bjarnason. (2015). Samgöngur og byggðapróun: Samfélagsleg áhrif Héðinsfjarðarganga. *Íslenska þjóðfélagið*, 6 (1): 5–36.

Um höfunda

Sigurbjörg K. Ásgeirsdóttir (sibba@fsn.is) er stuðningsfulltrúi við Fjölbrautaskóla Snæfellinga. Hún lauk M.A.-prófi í kynjafræði frá Háskóla Íslands árið 2013. Hún býr í Örlygshöfn og hefur á liðnum árum sinnt safnastarfi, ferðaþjónustu og gripahirðingu.

Þorgerður Einarsdóttir (einarsd@hi.is) er prófessor við stjórn málafræðideild Háskóla Íslands. Hún lauk doktorsprófi í félagsfræði frá Gautaborgarháskóla árið 1997. Helstu rannsóknarsvið hennar eru vinnumarkaður, samræming fjölskyldulífs og atvinnu, hnattvæðing og þegnréttur, femínískar kenningar og gagnrýnin jafnréttisfræði.